

GRZEGORZ PAWŁOWSKI

ORCID: 0000-0002-2465-2906

Uniwersytet Warszawski

Czy lingwistyka potrzebuje metafizyki?

Streszczenie

Głębsza refleksja nad współczesną lingwistyką tak pod względem przedmiotu i metod, jak pod względem celów, prowadzi do konstatacji, iż podstawę pracy poznawczej lingwistów, pozostających w głównym nurcie prowadzonych współcześnie badań, stanowi naturalizm. Istotę naturalizmu filozoficznego, a więc także lingwistycznego, stanowi materializm – filozoficzna spuścizna Marksa i Engelsa oraz ich politycznych spadkobierców: Lenina i Stalina. Tytułowe pytanie dotyczące ewentualnej konieczności implementowania przedmiotu, metod i celów klasycznej metafizyki do lingwistyki, wydaje się w związku z powyższym dalece zasadne. Problem lingwistycznego naturalizmu stanowi między innymi realna podstawa skomunikowania oraz nihilizm, który wyraża się w absencji kluczowych dla lingwistyki pytań: *dlaczego (jest) język?* oraz *dla jakiej przyczyny celowej (jest) język?* W niniejszym artykule omówię problemy naturalizmu lingwistycznego oraz korespondujące z nim pytania, a uczynię to, korzystając z metody dialektycznej św. Tomasza z Akwinu.

Słowa kluczowe: nihilizm lingwistyczny, naturalizm, materializm, przyczyna sprawcza, przyczyna celowa

Tytułowe pytanie stanowi implikaturę, a jej treść można wiązać z wieloma zagadnieniami tak lingwistycznymi, jak metafizycznymi. W niniejszym artykule rozważę dwa zagadnienia, które wydają się bardzo ważne ze względu na „tożsamość” (współczesnej) lingwistyki, w szczególności zaś ze względu na jej przedmiot i cele, a są to po pierwsze: realna podstawa skomunikowania, i po drugie: nihilizm lingwistyczny. Aby je rozważyć precyzyjnie, posłużę się metodą dialektyczną św. Tomasza z Akwinu, której elementy przedstawiają się następująco: 1) *quaestio* – ‘zagadnienie (problem)’, 2) *prooemium* – ‘wstęp’, 3) *articulus* – ‘punkt/ustęp’, 4) *argumentum* – ‘dowód’, 5) *contra* – ‘argument przeciw’ i 6) *respondeo* – ‘odpowiadam’.

Quaestio prima: Realna podstawa skomunikowania

Prooemium: Na wstępie wypada przypomnieć¹, dlaczego to zagadnienie jest w ogóle istotne oraz odnieść je do konkretnych paradygmatów naukowych. Współczesne paradygmaty lingwistyczne określiłbym zasadniczo jako *formalne* i/lub *relatywistyczne* – oba zaś jako *materialistyczne*. Zwracam tutaj szczególną uwagę na trafny podział zaproponowany przez Piotra Stalmaszczyka, który dla celów finalnej konstrukcji tegoż podziału wziął pod uwagę historyczne i współczesne nurty językoznawstwa i lingwistyki². Stalmaszczyk dzieli paradygmaty lingwistyczne na trzy, pierwszy: paradygmat formalny, gdzie język to formalny obiekt badań – czytaj: eksponent językowy, drugi: paradygmat mentalistyczny – tutaj język stanowi „narzędzie” myśli, i trzeci: paradygmat komunikacyjny, w którym język to dosłownie narzędzie komunikacji interpersonalnej – w tym paradygmacie obiektem obserwacji są akty (mowy) – teksty, za pomocą których interlokutorzy realizują swoje potrzeby komunikacyjne³. Formalizm i relatywizm tych paradygmatów jest oczywiście proporcjonalny, to znaczy nie będzie się on wyrażał zawsze w tym samym zakresie i w takiej samej formie. Ontyczną podstawę tych paradygmatów stanowią tekst, indywidualny (podmiotowy) byt oraz jego własności: konieczne i przypadłościowe⁴. Paradygmat formalny opiera się na „dogmacie” poprawności gramatycznej czy też na uzusie dotyczącym kohezji, czyli na takich elementach gramatyki tekstu jak rekurencja, elipsa, temat-remat i inne. Relatywizm paradygmatu mentalistycznego wyraża się w koncepcjach antropologicznych i antropocentrycznych; tutaj uwzględnia się realność indywidualnego (konkretnego)

¹ Problem realnej podstawy komunikacji po raz pierwszy podniosłem w artykule sprzed kilku lat. Wskazywałem w nim na aporie dotyczące strukturalistycznie rozumianej konwencji (językowej), szczególnie zaś na te aporie, które dotyczą nurtu antropocentrycznego w lingwistyce, por. G. Pawłowski, *Realne podstawy komunikacji*, „Applied Linguistics Papers” 2019, 26/1, s. 15-28, doi.org/10.32612/uw.25449354.2019.1.pp.15-28 [dostęp: 21.01.2023].

² W kwestii, ze wszech miar uzasadnionej, dystynkcji terminów *językoznawstwo* i *lingwistyka* oraz korespondujących z nimi (częściowo różnych) przedmiotów, metod i celów odnośnych dyscyplin odsyłam do monografii Leo Weisgerbera pt. *Zweimal Sprache. Deutsche Linguistik 1973 – Energetische Sprachwissenschaft*, Düsseldorf 1973.

³ Por. P. Stalmaszczyk, *Szkice z metodologii językoznawstwa i filozofii języka*, Łódź 2021, s. 53.

⁴ Własności konieczne i przypadłościowe należy rozważać w odniesieniu do dychotomii substancji i atrybutów: własności, rodzajów, relacji, por. M. J. Loux, *Substancja i atrybut. Studium z ontologii*, Kęty [1978] 2022.

bytu (podmiotu) oraz swoście rozumiany bytowy pluralizm tych (podmiotów)⁵. Mówię *swoście*, gdyż jego podstawy nie stanowi analogiczna struktura bytu⁶, jak to się przedstawia w dyskursie metafizyki realistycznej, lecz teoria mnogości – to zakres zbiorów stanowi o dosłownie „wspólnej” podstawie skomunikowania⁷. W takim paradygmacie trudno doszukać się ontologicznego uzasadnienia realnej podstawy skomunikowania podmiotów indywidualnych, jeśli nie wyłącznie, to w każdym razie przede wszystkim w odniesieniu do pojęć abstrakcyjnych, tak zwanych *uniwersaliów*, to znaczy takich pojęć jak *wolność*, *sprawiedliwość* czy *miłość* oraz w odniesieniu do *transcendentaliów*, to znaczy takich pojęć, jak *res* – ‘rzecz’, *unum* – ‘jeden’, *aliquid* – ‘odrębny’, *verum* – ‘prawda’, *bonum* – ‘dobro’, *pulchrum* – ‘piękno’ i generalne transcendentale *ens* – ‘BYT’⁸. Co się tyczy generalnego materializmu paradygmatów lingwistycznych, to będzie się on wyrażał

⁵ Nurt antropocentryczny reprezentuje dorobek naukowy warszawskiej szkoły lingwistyki stosowanej, por. m.in. F. Gucza, *Dziela zebrane*, t. 1-11. Wydanie jubileuszowe z okazji 80. rocznicy urodzin pod redakcją naukową Sambora Guczy et al., Warszawa 2017. Natomiast nurt antropologiczny ukonstytuowany przede wszystkim na badaniach etnologicznych podejmuje P. P. Chruszczewski, por. *Językoznawstwo antropologiczne. Zasady i metody*, Wrocław 2011; P. P. Chruszczewski, *Podstawowe problemy językoznawstwa antropologicznego*, „Półrocznik Językoznawczy Tertium” 2016, 1&2(1), s. 61-73.

⁶ W kwestii analogiczności bytu por. E. Przywara, *Analogia entis. Metaphysik. Ur-Struktur und All-Rhythmus*. 3. Aufl. Einsiedeln, Freiburg [1932]1996, 109, 140; A. Krapiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Lublin 1978, s. 484; A. Krapiec, *Teoria analogii bytu*, Lublin 1993, s. 179.

⁷ Krytycznie na ten temat por. G. Pawłowski, *Metafizyka poznania lingwistycznego*, Warszawa 2021, s. 120-138

⁸ Por. A. Maryniarczyk, *Transcendentalia i metafizyczne pierwsze zasady fundamentem racjonalnego poznania świata*, [w:] *Analogia w filozofii*, red. A. Maryniarczyk et al., Lublin 2005, s. 53. Problem uniwersaliów i transcendentaliów wiąże się ściśle z poznaniem, w tym także z językową konceptualizacją elementów świata realnego. Jest ona dyskutowana jest w tradycji łacińskiej w IV wieku przez Eliusza Donata, w VI wieku przez uczonych scholastycznych, takich jak Boecjusz, zaś w XIII wieku przez św. Alberta Wielkiego, który w traktacie *De divinis nominibus* wyróżnia następujące pojęcia: *modi essendi* ← *res*, *modi intelligendi* ← *intellectus*, *modi significandi* ← *voces*, por. E. Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie*. Bd. 1. Vom Heraklit bis Rousseau. 3. Aufl. Tübingen [1975]2015, 156. W tradycji greckiej o problem konceptualizacji dyskutują przede wszystkim Platon w dialogu *Kratylos* i Arystoteles w traktacie *Hermeneutika*. Na problem uniwersaliów i transcendentaliów zwracają uwagę także filozofowie współcześni nurtu analitycznego, m.in. B. Russel, dla którego świat uniwersaliów [*world of universals*], wiedza o tym świecie [*our knowledge of universals*] oraz wiedza antepredykcyjna stanowią aporię filozoficzną [*how a priori knowledge is possible*] (por. Bronk et al. 2020, s. 179).

w eksplicytnej, to jest deklaratywnej lub implicytnej, to znaczy nieintencjonalnej absencji argumentów i przesłanek metafizycznych ukonstytuowanych na substancji [οὐσία]. W związku z powyższym materialistyczne paradygmaty lingwistyczne: formalny i relatywistyczny, domagają się uzasadnienia „wspólnego”, czy inaczej „dzielonego”, rozumienia pojęć abstrakcyjnych i transcendentalistów przez podmioty indywidualne, konstytuujące (językowe) układy komunikacyjne.

Articulus primus: Czy lingwistyka posiada instrumenty diagnozy realnej podstawy skomunikowania?

Argumentum primum: Lingwistyka ma w swoim repertuarze metodycznym wiele znakomitych instrumentów diagnozy. Spośród stosowanych dzisiaj wymienić należy instrumenty statystyczne, okulograficzne, neuroobrazowanie. Wynikające stąd metody to między innymi, metoda korpusowa, ramowanie [*framing*] – ramy interpretacyjne / poznawcze, perspektywa interpretacyjna / poznawcza czy rola dyskursywna. Ponadto badanie interakcji [*action research*] celujące w uwarunkowaniach społecznych i zmianach demokratycznych, anotacja tekstów mówionych [*researching speaking*], badanie narracji [*narrative inquiry*], którego celem jest diagnoza perspektywy poznawczej narratora tekstu, eksperyment [*experimental research*] czy też etnografia krytyczna [*critical ethnography*], dzięki której możliwe jest, czy też raczej ma być, „obiektywne diagnozowanie kultury” w aspekcie ideologicznym⁹. Metody lingwistyczne oparte są na faktach (ilości elementów), lecz ich główną zaletą, a zarazem funkcją jest diagnoza modalności (tej ilości / tych elementów) – czytaj: diagnoza relacji, jakości.

Sed contra: Mówiąc o modalności, to jest o relacjach jakościowych „pomiędzy” elementami, które stanowią przedmiot diagnozy lingwistycznej: podmiot + orzeczenie + dopełnienia + okoliczniki i tak dalej, wypada zapytać zarówno o podstawę relacji syntagmatycznej, na przykład w zdaniu *Jest zimno*, jak i o podstawę skomunikowania

⁹ Por. Ch. J. Fillmore, *Frames and the Semantics of Understanding*, [w:] *Quaderni di Semantica* 6, (1985) s. 222-254; idem, *Frame Semantics*, [w:] *The Linguistics Society of Korea. Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL-1981*, Seul: Hanshin Publishing Company, 1982, s. 111-137; *Research methods in applied linguistics. A practical resource*, ed. B. Paltridge, London et al., 2015; Pawłowski, G., *Fachlexeme in Konstruktion. Linguistischer Beitrag zur Erkenntnisarbeit*, Frankfurt am Main et al. 2017, s. 52-65.

interlokutorów w relatywistycznie i materialistycznie zdefiniowanym układzie komunikacyjnym. Co *jest* realną podstawą relacji elementów zdania *Jest zimno* oraz co jest podstawą skomunikowania się interlokutorów wobec jego illokucji? W relatywistycznym i materialistycznym układzie komunikacyjnym brak jest w każdym razie podstawy dla illokucji zdania *Jest nam zimno*, gdyż *zimno* to wyraz relacyjny.

Argumentum secundum: W repertuarze lingwistyki, szczególnie zaś lingwistyki dyskursu, mamy do czynienia ze zbiorem / z syntezą (jakościowych) metod o różnej proveniencji. W lingwistyce znajdujemy więc elementy (sic!) różnych metodyk pochodzących z bardzo odległych dziedzin lub dyscyplin. Podążając za Warnke i Spitzmüller¹⁰, wymienię: w aspekcie transtekstualnym dyskursu: schematy (skrypty), semantyczne figury dyskursu, symbolikę społeczną, reguły indeksowania, historyczność, ideologię, debaty polityczne i społeczne¹¹. W aspekcie pozycji dyskursu są to: społeczna stratyfikacja (władza), społeczność dyskursywna, Ideology Brokers, Voice, status wertykalności i inne; w aspekcie medialności: medium, forma i obszary komunikacji, wzorce tekstu. W aspekcie intertekstualnym dyskursu wymienię: wizualną strukturę tekstu, strukturę makro tekstu, strukturę mezo, to jest temat w poszczególnych częściach tekstu, propozycje w płaszczyźnie mikrostruktur, jednostki jedno- i wielowyrazowe. Za Waldemarem Czachurem dodaję, lingwistyka dyskursu to „transdyscyplinarny program badawczy”, obejmujący następujące obszary: dyskurs jako taki, medium, tekst i styl¹².

Sed contra: Zbiór – czy też inaczej, synteza metod prowadzi do synkretyzmu, który w lingwistyce dyskursu jest postrzegany jako najbardziej efektywny¹³. Jeśli tak rzeczywiście jest, to niezbędne są hermeneutyka i holizm rozumiane tutaj jako metody¹⁴.

¹⁰ Por. I. H. Warnke, J. Spitzmüller, *Wielopoziomowa lingwistyczna analiza dyskursu – DIMEAN*, „Tekst i dyskurs / Text und diskurs” 2009, 2, s. 123-147; I. H. Warnke, *Diskurslinguistik nach Foucault – Dimensionen einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen*, [w:] *Diskurslinguistik nach Foucault*, red. I. H. Warnke, Berlin - New York 2007, s. 3-24.

¹¹ Por. także B. Paltridge, W. Wang, *Discourse Analysis*, [w:] *Research methods in applied linguistics. A practical resource*, red. B. Paltridge, London et al. 2015, s. 207; W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*, Wrocław 2020, s. 199.

¹² W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu...*, op. cit., s. 214.

¹³ Por. B. Skowronek, *Lingwistyka wobec kulturoznawstwa. W poszukiwaniu granic (?) dyscypliny*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2016, 72, s. 51, cyt. za W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu...*, op. cit., s. 104.

¹⁴ Hermeneutyka nie jest metodą ani oryginalnie lingwistyczną, ani literaturoznawczą, lecz

Pozwalają one uchwycić to, co dla przedmiotu lingwistyki dyskursu wydaje się najważniejsze, to znaczy „tworzenie się znaczeń i sensów zbiorowych” ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności czynników, jakie się przyczyniają do tego tworzenia znaczeń. Wielość i różnorodność czynników konstytuujących konstrukcję tekstu jako eksponentu uwarunkowanego wewnątrznie (rama poznawcza / interpretacyjna) i zewnątrznie (konsytuacja), wymuszają taki zestaw metod, który zdaniem znaczącej większości współczesnych dyskursologów ma doprowadzić do diagnozy „negocjacji znaczeń” – zjawiska, a zarazem procesu konstytuowania się tak zwanych „znanzeń zbiorowych”, to jest znaczeń „podzielanych” przez zbiorowość / przez społeczeństwa¹⁵. W tym świetle hermeneutyki Luigi Pareysona, Paula Ricoeur’a czy Hansa-Georga Gadamera z logiką formalną Arystotelesa i Alfreda Tarskiego nie podobna „związać” metodologicznie¹⁶.

Respondeo: Tak zwana „wspólna wiedza” o pojęciach abstrakcyjnych i ich znaczeniowych funkcjach realizowanych w aktach komunikacyjnych nie może być w myśl powyższych koncepcji bytom indywidualnym *rzeczywiście* wspólna, nie może być przez nie *rzeczywiście* dzielona. W związku z tym odpowiedzi domaga się pytanie o realną podstawę komunikacji (językowej), ściślej: o realną podstawę tego, co nazywamy (*językowym*) *skomunikowaniem*: Jaką przykładowo podstawę wskaże lingwista dla skomunikowania się interlokutorów w dialogu *Kochasz mnie?* – *Oczywiście!* albo *Kochasz mnie?* – *Nie!* Jaką realną podstawę wskaże on dla diagnozy skomunikowania więźniów obozu koncentracyjnego w dialogu *Jestem wolny!* *Ja też*. Co więcej, odpowiedzi domaga się ponadto pytanie o realną podstawę relacji obiektów wchodzących w zakres (samego) przedmiotu lingwistyki. Lingwistyka nie posiada w swoim repertuarze metodologicznym realnej podstawy nawet dla diagnozy (skąd inąd kluczowych dla lingwistyki) relacji kategorialnych,

filozoficzną. W dyskursie filozoficznym urasta ona do rangi metody i dyscypliny autonomicznej, a jej konstytutywny element to permanentna interpretacja. W tym świetle poznanie świata realnego, jak również relacji bytowych nie jest istotne; co więcej posługujący się metodą hermeneutyczną uczeni zakładają, że świata realnego nie da się poznać za pomocą przyrodzonej władzy intelektu.

¹⁵ Por. W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu...*, op. cit., s. 216, 220.

¹⁶ Por. Arystoteles, *Hermeneutyka. Topiki. O dowodach sofistycznych*, Warszawa 2013; św. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa / In Aristotelis Libros Peri Hermeneias Expositio*, Lublin 2013; A. Tarski, *Wprowadzenie do logiki i do metodologii nauk dedukcyjnych*, Warszawa [1936] 2012.

które odzwierciedlają – winny odzwierciedlać – relacje, konstytuujące byty substancjalne (materia-forma, substancja-przypadłość). Owszem, lingwistyka posiada podstawy dla kategorii jako takiej oraz, choć „czyni” to w ograniczonym zakresie, dla uzasadnienia kategorialnych relacji międzybytowych (sprawca-dzieło, wzór-odwzorowanie, cel-działanie). Mówię w *ograniczonym zakresie*, ponieważ relacji wzrostu ziarna, to jest relacji, a zarazem zasady ruchu zachodzących w tym ziarnie elementów, lingwistyka nie rozumie. Przede wszystkim zaś lingwistyka nie potrafi uzasadnić podstawy dla relacji transcendentalnych (wewnątrzbytowych), takich, jak akt-możliwość, istota-istnienie, a więc relacji konstytuujących bytowość¹⁷. Lingwistyka nie potrafi także uzasadnić podstawy dla transcendentalnych relacji (międzybytowych) takich, jak Absolut-byt przygodny, byt-intelekt czy też byt-wola¹⁸.

Quaestio secunda: Nihilizm lingwistyczny

Prooemium: Wypada na wstępie przypomnieć, czym cechuje się nihilizm, a zarazem, czym cechuje się poznanie nihilistyczne. Wypada to wszakże uczynić w odniesieniu do poznania realistycznego, to znaczy do poznania opartego na metafizyce klasycznej. Wyrazu *nihilizm* [*nihil/nīl* > *hīlulm* – ‘nic’]¹⁹ po raz pierwszy użył Friedrich H. Jacobi w 1799 roku w liście skierowanym do Johanna G. Fichtego w znaczeniu „desubstancjalizacji” świata realnego, to znaczy odejścia od diagnozy substancji [οὐσία] i formy substancjalnej [οὐσία ὡς εἶδος], konstytuującej byty indywidualne. Odejście to dokonało się według Jacobiego za sprawą Barucha Spinozy, a polegało na zastosowaniu przez niego metody „racjonalnej” spekulacji o bycie. Pojęcie *nihilizmu* odwołuje przede wszystkim do nurtu filozoficznego proweniencji idealizmu niemieckiego zainicjowanego przez Immanuela Kanta, kontynuowanego przez wspomnianego Johanna G. Fichtego i Georga W. F. Hegla, a ukonstytuowanego przez Friedricha W. Nietzschego. Istotę poznania nihilistycznego stanowi relatywizm podstawy orzekania o świecie realnym. Oznacza to, że przedstawiciele nihilizmu kwestionują jakiekolwiek stabilne odniesienie wiedzy

¹⁷ Por. T. Duma, *Metafizyka relacji*, Lublin 2017, s. 452.

¹⁸ Por. św. Tomasz z Akwinu, *Quaestiones disputatae de veritate*, q. 1, a. 1, c.; T. Duma, *Metafizyka...*, op. cit., s. 484-489.

¹⁹ A. Walde, J. B. Hofmann, *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg Bd. 1, 2008, s. 646-647.

naukowej, twierdząc, że nie tylko brak jest stabilnego odniesienia dla tej wiedzy, lecz także, że świat realny w swej istocie jest zasadniczo niepoznawalny. Nihilisci kwestionują ponadto relacyjność świata realnego, wyrażającą się we wspomnianych wyżej relacjach transcendentálnych i bytowych. Idzie za tym twierdzenie, iż takie kategorie, jak *przyczynowość* [διὰ τί ἔστι;] i *celowość* [οὗ ἕνεκα ἔστι;], lecz także transcendentalia, odnoszące się do bytów indywidualnych, nie mają odzwierciedlenia w świecie realnym²⁰. Takie twierdzenie implikuje materialistyczny i całkowicie mechanistyczny paradygmat poznawczy – patrz matematyzacja przedmiotu poznania u Kartezjusza – w którym byt indywidualny to tylko agregat (mniej lub bardziej arbitralnych) funkcji. W takim paradygmacie wszelkie odniesienie do prawdy [ἀλήθεια: τὸ ἀληθές], dobra [ἀγαθὸν καθ' αὐτό] i piękna [καλὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ / αὐτὸ τὸ καλόν] jako bytów-idei [ιδέα], nie jest uznawane za zasadne. Poznanie nihilistyczne, tak jak i samo pojęcie *nihilizmu*, jest wieloznaczne. Nie ma bowiem ani jednej definicji nihilizmu, ani jednego nurtu nihilistycznego, który można by opisać za pomocą spójnego systemu filozoficznych pojęć. Zasadniczo nihilizm będzie się przejawiał w porządku ontycznym negacją pierwszej przyczyny [τὸ πρῶτον αἴτιον] / nieporuszonego poruszyciela [τὸ κινεῖν ἀκίνητον] – Boga [θεός], natomiast w porządku epistemicznym zanegowaniem pojęć uniwersalnych, przede wszystkim *prawdy*, *dobra* i *piękna*²¹ jako orzeczników (przymiotów) Jego natury²². Krótko mówiąc, poznanie nihilistyczne to poznanie antyrealistyczne w tym względzie, że podmiot poznający zrywa poznawczo relację między intelektem a bytem²³.

²⁰ Por. V. Possenti, *Nihilizm teoretyczny i „śmierć metafizyki”*, Lublin 1998, s. 21, 109; M. Aleksandrowicz, *Nihilizm*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 7, Lublin 2006, s. 647-657; M. Gessmann, *Philosophisches Wörterbuch*, 23., vollständig neu bearbeitete Aufl. Stuttgart 2009, s. 521; por. także V. Possenti, *Trzecie żeglowanie' i rozwój metafizyki*. [w:] *Poznanie bytu czy ustalanie sensów?*, red. A. Maryniarczyk, M. J. Gondek, Lublin 1999, s. 33-64.

²¹ Por. P. Jaroszyński, *Kultura. Dramat natury i osoby*, Lublin 2020, s. 133.

²² Por. A. Broadie, *Majmonides a Tomasz z Akwinu*, [w:] *Historia filozofii żydowskiej*, red. D. H. Frank, O. Leaman, Kraków 2009, s. 296; Majmonides, *Przewodnik błędzących*, cz. 1, Kraków 2008, s. 150.

²³ Na aporię poznania nihilistycznego, cechującego naukowy idealizm naszych czasów, zwraca uwagę francuski realista Étienne Gilson, pisząc: „oznaka pozwalającą rozpoznać fałszywe nauki zrodzone przez idealizm jest to, że odczuwają one potrzebę »stwarzania podstaw« tego, co stanowi ich przedmiot. Dzieje się tak dlatego, że w istocie nauki te nie są pewne, czy ich przedmiot istnieje. Dla realisty, którego myśl zwraca się do bytu, Dobro, Prawda i Piękno są pełnoprawnie rzeczywiste, ponieważ są one samym bytem: pożądanym, poznawanym

Articulus primus: Czy lingwistyka odpowiada na pytanie, dlaczego (jest) język?

Argumentum: Lingwistyka próbuje odpowiedzieć na to pytanie, odnosząc się zarówno do filogenezy, jak i do ontogenezy. Filogeneza lingwistyczna ma bogatą tradycję²⁴. Sięga ona co najmniej XVIII-wiecznej gramatyki diachroniczno-porównawczej; wspólnie wyraża się ona między innymi w badaniach interdyscyplinarnych, konstytuujących dyscyplinę zwaną *biolingwistyką*²⁵. Wyjaśnienie problemu genezy języka, ściślej problemu mowy – własności językowej, przebiega w tradycji lingwistycznej filogenezy dwutorowo: a) mowa to wynik ewolucji, a różnica między mową zwierząt i mową ludzką ma charakter kontinuum – ilościowy, oraz b) mowa, to wynik kulturowej adaptacji człowieka do uwarunkowań społecznych; w tym względzie jego mowa odróżnia się jakościowo od mowy innych gatunków²⁶. Prócz dowodów czysto lingwistycznych, w obu przypadkach tak zwany „twardy dowód” stanowią wyniki badań empirycznych zaczerpnięte z takich dziedzin, jak (neuro)biologia, psychologia, antropologia, archeologia, nauki o społeczeństwie i inne. Co się zaś tyczy ontogenezy lingwistycznej, to znaczący postęp dotyczący własności językowej

i podziwianym. Z chwilą jednak, gdy myśl zajmuje miejsce poznania, transcendentalia te, nie mając na czym się oprzeć, zostają zawieszone w próżni. Dlatego to idealizm trawi czas na »stwarzaniu podstaw« moralności, poznania i sztuki, tak jakby to, co człowiek winien czynić, nie było zapisane w samej jego naturze, sposób poznania – w samej strukturze jego intelektu, sztuka zaś – w praktycznej działalności samego artysty. Realista nigdy nie »stwarza podstaw«, lecz zawsze szuka podstaw myślenia i znajduje je w naturze samych rzeczy: *operatio sequitur esse*. Toteż należy raz na zawsze porzucić wszelkie spekulacje na temat »wartości«, wartości bowiem są tylko transcendentaliami, które zerwały więzy łączące je z bytem i usiłują zająć jego miejsce. »Stwarzać podstawy wartości« – oto obsesja idealisty; dla realisty nic to nie znaczy”. Por. É. Gilson, *Realizm tomistyczny*, Warszawa 1968, s. 57.

²⁴ Por. m.in.: L. Bednarczuk, *Indo-European parataxis*, Kraków 1971; E. Coseriu, *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*, München 1974; A. Wierzbicka, *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007; A. Wierzbicka, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006; E. Kausen, *Die indogermanischen Sprachen. Von der Vorgeschichte bis zur Gegenwart*, Stuttgart Ernst 2012; L. Bednarczuk, *Sporne problemy językoznawstwa porównawczego*, Kraków 2020; przekrojowo na ten temat patrz M. Derwojedowa, *Początki języka, [w:] Przyszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska, Poznań 2012, s. 803-813.

²⁵ Por. *Biolingwistyka*, red. P. Stalmaszczyk, Łódź 2022.

²⁶ Por. T. Nowak, *Studia nad filogenezą języka i mowy jako zwierciadło, w którym przeglądamy się nowoczesne koncepcje lingwistyczne*, „Teksty z Ulicy. Zeszyt memetyczny” 2017, (18), s. 83; Arbib, Michael A., *How the Brain got Language. The Mirror System Hypothesis*, Oxford 2012.

dokonał się w przeciągu kilku ostatnich dekadach. Postęp ten lingwistyka zawdzięcza przede wszystkim metodzie neuroobrazowania stosowanej w neurobiologii²⁷. Z tej metody korzystają uczeni, konstytuujący odrębną subdyscyplinę lingwistyki, jaką jest neurolingwistyka²⁸. Nie mniej jednak, metoda neuroobrazowania wykorzystywana jest w glottodydaktyce, translatoryce czy też okulografii. Diagnostowanie własności i funkcji językowych w ramach ontogenezy nie ogranicza się – tak, jak to miało miejsce w przeszłości – tylko i wyłącznie do „językowych” arealów Brocka, Wernicke, Wernicke-Geschwinda, lecz dotyczy wszystkich arealów mózgu aktywowanych w konkretnym akcie komunikacyjnym. Wyniki badań pozwalają sądzić, że własność językowa – język, może w związku z tym mieć strukturę: modułarną, holistyczną lub lokalną; zdania w tej kwestii są cokolwiek różne²⁹. Podsumowując,

²⁷ Por. m.in. C. Borck, *Hirnströme – Eine Kulturgeschichte der Elektroenzephalographie*, Göttingen 2005.

²⁸ Por. m.in.: G. Baggio, *Neurolinguistics*, London 2022; idem, *Meaning in the Brain*, Cambridge, London 2018.

²⁹ Por. m.in.: N. Chomsky, *Syntactic Structure*, The Hague 1957; E. Coseriu, *Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, Tübingen [1988] 2007; M. Schwarz, *Kognitive Semantiktheorie und neurophysiologische Realität. Repräsentationale und prozedurale Aspekte der semantischen Kompetenz*, Tübingen 1992; F. Grucza, *Problemy historii i genezy języków ludzkich*, [w:] *Plus Ratio Quam Vis. Festschrift für Aleksander Szulc zum 70. Geburtstag*, red. A. Dębski, Kraków 1997, s. 77-99; E. Linz, *Indiskrete Semantik. Kognitive Linguistik und neurowissenschaftliche Theoriebildung*, München 2002; E. Dąbrowska, *Language, Mind, and Brain: Some Psychological and Neurological Constraints on Theories of Grammar*, Washington 2004; N. Chomsky, *The evolution of the language faculty: clarifications and implications*, "Cognition" 2005, 97(2), s. 179-210; R. Cattel, *An Introduction to Mind, Consciousness and Language*, London, New York 2006; T. Berg, *Structure in Language. A Dynamic Perspective*, New York - London 2008; A. Ziem, *Frame und sprachliches Wissen. Kognitive Aspekte der semantischen Kompetenz*, Berlin - New York 2008, s. 60; B. Sadownik, *Modulare Architektur der menschlichen Sprachfähigkeit – kognitive und neurobiologische Dimensionen*, Lublin 2010, s. 28, 57; H. Eichenbaum, *The Cognitive Neuroscience of Memory. An Introduction*, New York et. al. 2012; J. W. Rudy, *The Neurobiology of Learning and Memory*, Sunderland, Mass. 2014; *The Cognitive Neuroscience of Mind. A Tribute to Michael S. Gazzaniga*, red. P. A. Reuter-Lorenz, K. Baynes, G. R. Mangun, E. A. Phelps, Cambridge et. al. 2010; *The Cambridge Handbook of Psycholinguistics*, red. M. J. Spivey, K. McRae, M. F. Joannis, Cambridge 2012; *Human Language. From Genes and Brain to Behavior*, red. P. Hagoort, Cambridge et al. 2019; G. Roth, *Über den Menschen*, 3. Aufl. Berlin 2021; J. R. Brennan, *Language and the Brain: A Slim Guide to Neurolinguistics*, Oxford 2022.

w obliczu wyników badań filo- i ontogenetycznych język to materialna własność ludzkiego mózgu, który jest dosłownie jego źródłem.

Sed contra: O ile lingwistyka stara się diagnozować materialne źródło własności językowej tak w aspekcie filogenetycznym, jak ontogenetycznym, o tyle całkowicie pomija samą istotę pytania: *διὰ τί*; – dlaczego? Pytanie o przyczynowość to nie tylko pytanie o źródło (materialne), lecz przede wszystkim pytanie o (substancjalne) uzasadnienie tego źródła, to znaczy o powód, dla którego język w ogóle zaistniał „w” duszy rozumowej jako niematerialnej władzy duchowo-cieleśnego indywiduum. Biorąc ponadto pod uwagę kluczowy obiekt zainteresowania lingwistyki, jakim jest *słowo* – wzorzec mentalny i eksponent językowy, zastanawiające jest, dlaczego lingwiści zasadniczo nie zajmują się diagnozowaniem źródeł jego desygnatu, a mianowicie Logosu [ΛΟΓΟΣ] oraz treścią / treściami, jakie Logos implikuje. Owszem, lingwiści zajmują się tak zwanym *językiem religijnym* – *teolektem*, a mam tu na myśli powołaną w latach 70. do życia odrębną subdyscyplinę lingwistyki zwaną *teolingwistyką*³⁰. Można odnieść wrażenie, że zarówno pierwsze, jak i współczesne badania na tym polu dostarczają odpowiedzi na pytanie postawione w tym artykule, przedmiot współczesnej teolingwistyki jest bowiem (trans)dziedzinowy i/lub (trans)dyscyplinowy; teolingwistyka opiera swoje wnioskowanie na wynikach badań między innymi z zakresu komunikacji religijnej, kulturoznawstwa, socjologii, literaturoznawstwa, stylistyki, multimediów czy dydaktyki. Tak szeroko zakreślone badania są wprawdzie społecznie niewątpliwie użyteczne i potrzebne, jakkolwiek nie dotyczą one samego rdzenia problemu – kauzalnego uzasadnienia źródła własności językowej indywiduum.

Articulus secundus: Czy lingwistyka odpowiada na pytanie, ze względu na co (jest) język?

Argumentum: Formalne wydzielenie semantyki, składni i pragmatyki przez Charlesa W. Morrisa³¹, czego skutkiem była behawiorystyczna dezintegracja aktu mowy³²,

³⁰ Por. <https://www.theolinguistik.de> [dostęp: 6.01.2024].

³¹ Por. Ch. W. Morris, *Foundation of the Theory of Sing*, "International Encyclopedia of Unified Science: Foundation of the Unity of Science" Chicago 1938, Vol. 1, No. 2.

³² Por. E. Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie*, Bd. 1. Vom Heraklit bis Rousseau. Neu bearbeitet und herausgegeben von Jörn Albrecht. 3. Aufl. Tübingen 2015, s. 209.

miało w historii lingwistyki szczęśliwą konkurencję. Konkurencję dla tej dezintegracji stanowiły przede wszystkim teoria aktów mowy autorstwa Johna Austina i Johna Searle'a lat 50.-60. oraz nurty pragmatyczne lat 70.-80. i wczesnych lat 90., takie jak analiza konwersacji, lingwistyka tekstu i późniejsze badania korpusowe³³. Istotny, jeśli nie najistotniejszy, wkład w tym względzie miały późne koncepcje Ludwiga Wittgensteina, to znaczy metafora gry [*Spiel*], użycia języka [*Sprachgebrauch*], zdarzenia językowego [*Geschehen*] oraz gramatyki prywatnej – słowem relatywistycznej koncepcji języka i komunikacji [*Privatsprachenkonzept und Verstehen*]. Ta koncepcja miała w przeszłości i ma także obecnie swoich naśladowców oraz tych spośród lingwistów, którzy czerpią z niej inspiracje dla podejmowanych przez siebie problemów. Reprezentują oni najczęściej takie nury lingwistyczne jak (krytyczna) analiza dyskursu, lingwistyka kognitywna, pragmatyka lingwistyczna czy też lingwistyka antropocentryczna³⁴. Przyczyna celowa własności językowej sprowadzana jest w tych nurtach do celów czysto utylitarnych; język to zatem skuteczny lub nieskuteczny „instrument” myśli i działania indywiduum; język jest po to, aby realizować jego cele.

Sed contra: Relatywistyczna koncepcja języka i komunikacji ma jednak wady. Wadę główną jest absolutyzowanie indywiduum – podobnie czyni Wittgenstein, który, nie mogąc rozwiązać problemu solipsyzmu, finalnie go absolutyzuje. Z jednej

³³ Por. Austin, J. L., *How to do Things with Words: the William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford 1962; Searle, J. R., *Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language*. London, et al. 1969; H. Henne, *Sprachpragmatik. Nachschrift einer Vorlesung*, Tübingen 1975; H. Henne, H. Rehbock, *Einführung in die Gesprächsanalyse*, Berlin–New York 1979; R. de Beaugrande, W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen 1981; W. Heinemann, D. Viehweger, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen 1991; N. Bubenhofer, *Sprachgebrauchsmuster. Korpuslinguistik als Methode der Diskurs und Kulturanalyse*, Berlin - New York 2009.

³⁴ Por. I. H. Warnke, J. Spitzmüller, *Wielopoziomowa...* op. cit.; W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu...*, op. cit.; V. Evans, M. Green, *Cognitive linguistics: An introduction*, Edinburgh 2006; P. A. Reuter-Lorenz et al., *The Cognitive Neuroscience of Mind. A Tribute to Michael S. Gazzaniga*, Cambridge et al. 2010; *The Handbook of Pragmatics*, red. L. R. Horn, G. Ward, Malden et al. 2006; *The Cambridge Handbook of Pragmatics*, red. K. Allan, K. M. Jaszczolt, Cambridge 2012; S. Bonacchi, *(Un)Höflichkeit. Eine kulturologische Analyse. Deutsch – Italienisch – Polnisch*, Frankfurt am Main et al. 2013; F. Liedtke, *Moderne Pragmatik: Grundbegriffe und Methoden*, Tübingen 2016; N. Niedermeyer, *Von der kognitiven Semantik zur kognitiven Pragmatik: Applikation des Figur-Grund-Modells auf das Implikaturverstehen*, Aachen 2017; F. Liedtke, A. Tuchen, *Handbuch Pragmatik*, Stuttgart 2018; F. Grucza, *Dziela zebrane...*, op. cit.

strony bowiem absolutyzuje on sferę mentalną [*Individuum*], z drugiej zaś sferę społeczną, to jest uzus [*Gebrauch*], doprowadzając go de facto do „solipsyzmu społecznego” [*Solipsismus des Wir*]³⁵. Problem solipsyzmu dotyczy jako żywo nurtów relatywistycznych w lingwistyce i to właśnie ze względu na fakt, że znacząco wyróżnia się w nich indywidualność i jego własności: językowe, językotwórcze, komunikacyjne, komunikotwórcze i inne, bynajmniej nie tłumacząc, co stanowi realną podstawę skomunikowania tych indywidualności. Pomijając ten niewygodny dla lingwistyki problem, nie podobna nie docenić faktu, że pragmalingwistyka i lingwistyka dyskursu wypracowały narzędzia skutecznej diagnozy działania indywidualności – jego utylitarnych celów, a dotyczy to zarówno działania językowego, jak i kulturowego – język jako instrument praktycznego porozumienia był skąd inąd udziałem koncepcji filozoficznych niemal wszystkich angielskich uczonych: Francisca Bacona (1561-1626), Thomasa Hobbesa (1588-1679), Johna Locke’a (1632-1704), George’a Berkeleya (1685-1753) i Davida Hume’a (1711-1776) – wyjątek stanowią James Harris (1709-1780) und Robin George Collingwood (1889-1943)³⁶. Niezależnie od krytyki tych koncepcji, trzeba przyznać, że takie pojęcia z zakresu pragmatyki jak *implikatura konwencjonalna* i *konwersacyjna* (Paul Grice), *multimodalność* (Jean Allwood), *grzeczność*, *agresja językowa* (Watts & Ehlich) czy też *komunikacja ucieleśniona – człowiek-maszynowa*³⁷, to w rzeczy samej bardzo wyrafinowane instrumenty diagnozy aktów illokucyjnych i perlokucyjnych. Ale trzeba także podkreślić, że nawet przy zastosowaniu tych instrumentów pragmalingwistyka wciąż nie podejmuje problemu aktów wolitywnych w komunikacji, a konkretnie (relacji) woli, która dąży do dobra³⁸. Na pytanie: czym jest do Dobro [*τὸ ἀγαθόν*], jaki jest jego status metafizyczny i funkcjonalny w komunikacji językowej oraz *dlaczego* wola dąży do Dobra, pragmalingwistyka nie odpowiada; tak więc pytanie:

³⁵ Szczegółowo na ten temat por. M. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie. Die notwendige Endlichkeit des objektiven Wissens als Lektion des Skeptizismus*, München 2008, s. 240; por. także M. G. Markus, *Sinn und Existenz. Eine realistische Ontologie*, 3. Aufl., Berlin 2021.

³⁶ E. Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie...*, op. cit., s. 198.

³⁷ Por. *Embodied Communication in Humans and Machines*, eds. I. Wachsmuth, M. Lenzen, G. Knoblich, Oxford 2008 (online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199231751.001.0001> [dostęp: 20.01.2023].

³⁸ Por. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae* I–II q. 8 a. 1 co.; por. także I–II q. 13 a. 1 co.

dla czego? / dla jakiej przyczyny celowej mówimy [οὗ ἕνεκα:] oraz *dla jakiej przyczyny* język w ogóle zaistniał, pozostaje bez odpowiedzi.

Respondeo: Nihilizm lingwistyczny to skutek nihilizmu, który zrodził się na gruncie filozofii nowożytnej. Jest oczywiste, że lingwistyka w całej swojej historii nigdy nie była dyscypliną wolną od wpływów. Nie jest ona wolna od wpływów także dzisiaj, a mam tu na myśli przedstawicieli filozofii nowożytnej takich, jak Kartezjusz, Kant, Hegel czy Nietzsche, nurty pozytywistyczne zainicjowane przez Augusta Comte oraz nurty fenomenologiczne mające swe źródło w koncepcjach Edmunda Husserla. Należy przy tym zaznaczyć, że nawet jeśli niektórzy lingwiści są pod wpływem nihilizmu, a ich poznanie posiada jego cechy, to nie jest on, o ile mi wiadomo, intencjonalny (sic!). Implementowanie (sposobu) poznania nihilistycznego do lingwistyki dotyczy kilku aspektów: przedmiotowego, celowego i metodologicznego. Pomimo iż nihilizm neguje bytowość, w każdym z tych aspektów mamy jednak do czynienia z obiektem lub faktem, który jest przejawem bytu – świata realnego. O ile jednak dla nihilisty bardzo niewygodne zdaje się być pytanie Gottfrieda W. Leibniza: *dlaczego coś raczej jest, niż nie jest?*, o tyle lingwista za oczywiste uzna to – na co zwraca uwagę John Locke³⁹, że językowo nazywamy raczej coś niż nic. Nihilizm lingwistyczny w aspekcie przedmiotowym i celowym przejawia się przede wszystkim w formalizmie, materializmie i relatywizmie – nie stawia się tutaj mianowicie pytań o metafizyczne źródło i cel języka. Co więcej, nie stawia się skąd inąd pytań także o próżnię, nicość czy vacuum. Co się zaś tyczy nihilizmu lingwistycznego w aspekcie metodologicznym, to wyraża się on w braku lingwistycznych metod, które umożliwiłyby rozwiązanie problemu przyczyny celowej języka, to jest jego relacji do Dobra.

Summa: Omówione zagadnienia dotyczą trzech problemów: 1) ze względu na co język istnieje? 2) dlaczego jest (możliwe) skomunikowanie odnośnie do pojęć abstrakcyjnych i transcendentaliów? oraz 3) problemu generalnego: dlaczego język istnieje? – dlaczego mówimy? Argumenty za i przeciw skłaniają do zadania pytania, czy możliwe jest uchwycenie treści, to jest istoty tych problemów za pomocą metod lingwistycznych. Jaka jest zaś istota tych problemów? Istota pierwszego problemu to przyczyna celowa, drugiego to realna podstawa skomunikowania interlokutorów w układzie komunikacyjnym, natomiast istota trzeciego to przyczyna sprawcza

³⁹ E. Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie...*, op. cit., s. 199.

oraz przyczyna wzorcza. Opierając się na przeszłych i aktualnych dokonaniach naukowych w zakresie lingwistyki, wypada jednoznacznie stwierdzić, że zarówno metody, procedury, jak i koncepcje lingwistyczne zasadniczo nie zawierają przesłanek metafizycznych⁴⁰. Być może należy zgodzić się w związku z tym z Eugenio Coseriu, który w swojej dwutomowej *Historii filozofii języka* stwierdza, że lingwistyka zaczyna się tam, gdzie się kończy filozofia języka. Dlatego lingwista wyczerpany swoją pracą powie: tutaj się kończy moja praca, wszystko co ponad, należy do przedmiotu filozofii języka⁴¹.

Bibliografia

1. *The Handbook of Pragmatics*, red. L. R. Horn, G. Ward, Malden et al. 2006.
2. *The Cambridge Handbook of Pragmatics*, red. K. Allan, K. M. Jaszczolt, Cambridge 2012.
3. *The Cambridge Handbook of Psycholinguistics*, red. M. J. Spivey, K. McRae, M. F. Joannis, Cambridge 2012.
4. Aleksandrowicz M., *Nihilizm*, [w]: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 7, Lublin 2006, s. 647-657.
5. Arbib Michael A., *How the Brain got Language. The Mirror System Hypothesis*, Oxford 2012.
6. Arystoteles, *Hermeneutyka. Topiki. O dowodach sofistycznych*, Warszawa 2013.
7. Austin J. L., *How to do Things with Words: the William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford 1962.
8. Baggio G., *Neurolinguistics*, London 2022.

⁴⁰ Do nielicznych wyjątków zaliczyć wypada m.in. A. Bogusławski, *A Study in the Linguistics-Philosophy Interface*, Warszawa 2007; A. Sakaguchi, *Sprechakte der mystischen Erfahrung. Eine komparative Studie zum sprachlichen Ausdruck von Offenbarung und Prophetie*, München 2015.

⁴¹ „Die Abgrenzung des Gegenstandes »Sprache« wird von der allgemeinen und der theoretischen Sprachwissenschaft stillschweigend hingenommen; in der Sprachphilosophie wird eben diese Abgrenzung zum Problem. Daher läßt sich, je nach Blickrichtung, behaupten, daß die linguistischen Disziplinen dort beginnen, wo die Sprachphilosophie aufhört oder umgekehrt: Ein tüchtiger, der Grenzen seiner Möglichkeiten bewußter Linguist könnte am Ende seiner Arbeit sagen: »Hier endet meine Aufgabe, alles, was über sie hinausgeht, ist ein Problem der Sprachphilosophie«” / „Definicja przedmiotu »język« jest owiana w językoznawstwie tak ogólnym, jak teoretycznym milczeniem; właśnie ta definicja stanowi w filozofii języka problem. W zależności od punktu widzenia, wydaje się cokolwiek zasadne, że dyscypliny lingwistyczne zaczynają się tam, gdzie kończy się filozofia języka i na odwrót: Pilny, świadomy swoich granic i możliwości lingwista mógłby powiedzieć po skończonej pracy: »tu kończy się moja praca, wszystko, co ponadto, to problem filozofii języka«” [tłum. G. P.]. Por. E. Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie...*, op. cit., s. 13.

9. Beaugrande R. de, Dressler W. U., *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen 1981.
10. Bednarczuk L., *Indo-European parataxis*, Kraków 1971.
11. Bednarczuk L., *Sporne problemy językoznawstwa porównawczego*, Kraków 2020.
12. Berg T., *Structure in Language. A Dynamic Perspective*, New York, London 2008.
13. Bogusławski A., *A Study in the Linguistics-Philosophy Interface*, Warszawa 2007.
14. Bonacchi S., *(Un)Höflichkeit. Eine kulturologische Analyse. Deutsch – Italienisch – Polnisch*, Frankfurt am Main et al. 2013.
15. Borck C., *Hirnströme – Eine Kulturgeschichte der Elektroenzephalographie*, Göttingen 2005.
16. Brennan J. R., *Language and the Brain: A Slim Guide to Neurolinguistics*, Oxford 2022.
17. Broadie A., *Majmonides a Tomasz z Akwinu*, [w:] *Historia filozofii żydowskiej*, red. D. H. Frank, O. Leaman, Kraków 2009, s. 295-307.
18. Bubenhofer N., *Sprachgebrauchsmuster. Korpuslinguistik als Methode der Diskurs – und Kulturanalyse*, Berlin - New York 2009.
19. Cattel, R., *An Introduction to Mind, Consciousness and Language*, London, New York 2006.
20. Chomsky N., *Syntactic Structure*, The Hague 1957.
21. Chomsky N., *The evolution of the language faculty: clarifications and implications*, "Cognition" 2005, 97(2), s. 179-210.
22. Chruszczewski P. P., *Językoznawstwo antropologiczne. Zasady i metody*, Wrocław 2011.
23. Chruszczewski P. P., *Podstawowe problemy językoznawstwa antropologicznego*, "Półrocznik Językoznawczy Tertium" 2016, 1&2(1), s. 61-73.
24. Coseriu E., *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*, München 1974.
25. Coseriu E., *Geschichte der Sprachphilosophie*, Bd. 1. Vom Heraklit bis Rousseau, 3. Aufl. Tübingen [1975] 2015.
26. Coseriu E., *Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, Tübingen [1988] 2007.
27. Czachur W., *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*, Wrocław 2020.
28. Dąbrowska E., *Language, Mind, and Brain: Some Psychological and Neurological Constraints on Theories of Grammar*, Washington 2004.
29. Derwojedowa M., *Początki języka*, [w:] *Przyszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska, Poznań 2012, s. 803-813.
30. Duma T., *Metafizyka relacji*, Lublin 2017.
31. Eichenbaum H., *The Cognitive Neuroscience of Memory. An Introduction*, New York et. al. 2012.
32. Evans V., Green M., *Cognitive linguistics: An introduction*, Edinburgh 2006.
33. Fillmore Ch. J., *Frames and the Semantics of Understanding*, "Quaderni di Semantica" 1985, 6, s. 222-254.
34. Fillmore Ch. J., *Frame Semantics*, [w:] *The Linguistics Society of Korea. Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL-1981*, Seul: Hanshin Publishing Company 1982, s. 111-137.
35. Gabriel M., *An den Grenzen der Erkenntnistheorie. Die notwendige Endlichkeit des objektiven Wissens als Lektion des Skeptizismus*, München 2008.

36. Gabriel M., *Sinn und Existenz. Eine realistische Ontologie*, 3. Aufl. Berlin 2021.
37. Gessmann M., *Philosophisches Wörterbuch*, 23., vollständig neu bearbeitete Aufl. Stuttgart 2009.
38. Gilson É., *Realizm tomistyczny*, Warszawa 1968.
39. Grucza F., *Problemy historii i genezy języków ludzkich*, [w:] *Plus Ratio Quam Vis. Festschrift für Aleksander Szulc zum 70. Geburtstag*, red. A. Dębski, Kraków 1997, s. 77-99.
40. Grucza F., *Dziela zebrane*, t. 1-11, Wydanie jubileuszowe z okazji 80. rocznicy urodzin pod redakcją naukową Sambora Gruczy, Justyny Alnajjar, Ilony Bansiak, Marcina Łączka Moniki Płużyczki, Magdaleny Olpińskiej-Szkiełko, Warszawa 2017.
41. Heinemann W., Viehweger D., *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen 1991.
42. Henne H., *Sprachpragmatik. Nachschrift einer Vorlesung*, Tübingen 1975.
43. Henne H., Rehbock H., *Einführung in die Gesprächsanalyse*, Berlin, New York 1979.
44. *Human Language. From Genes and Brain to Behavior*, red. P. Hagoort, Cambridge et al. 2019.
45. Jaroszyński P., *Kultura. Dramat natury i osoby*, Lublin 2020.
46. Kausen K., *Die indogermanischen Sprachen. Von der Vorgeschichte bis zur Gegenwart*, Stuttgart Ernst 2012.
47. Krapiec A., *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Lublin 1978.
48. Krapiec A., *Teoria analogii bytu*, Lublin 1993.
49. Liedtke F., *Moderne Pragmatik: Grundbegriffe und Methoden*, Tübingen 2016.
50. Liedtke F., A. Tuchen, *Handbuch Pragmatik*, Stuttgart 2018.
51. Linz E., *Indiskrete Semantik. Kognitive Linguistik und neurowissenschaftliche Theoriebildung*, München 2002.
52. Loux M. J., *Substancja i atrybut. Studium z ontologii*, Kęty [1978] 2022.
53. Majmonides, *Przewodnik błędzących*. cz. 1, Kraków 2008.
54. Maryniarczyk A., *Transcendentalia i metafizyczne pierwsze zasady fundamentem racjonalnego poznania świata*, [w:] *Analogia w filozofii*, red. A. Maryniarczyk et al., Lublin 2005, s. 43-68.
55. Morris Ch. W., *Foundation of the Theory of Sing*, "International Encyclopedia of Unified Science: Foundation of the Unity of Science" Chicago 1938, Vol. 1, No. 2.
56. Niedermeyer N., *Von der kognitiven Semantik zur kognitiven Pragmatik: Applikation des Figur-Grund-Modells auf das Implikaturverstehen*, Aachen 2017.
57. Nowak T., *Studia nad filogenezą języka i mowy jako zwierciadło, w którym przeglądamy się nowoczesne koncepcje lingwistyczne*, "Teksty z Ulicy. Zeszyt memetyczny" 2017, (18), s. 81-113.
58. *Research methods in applied linguistics. A practical resource*, red. B. Paltridge, London et al. 2015.
59. Paltridge B., Wang W., *Discourse Analysis*, [w:] *Research methods in applied linguistics. A practical resource*, red. B. Paltridge, London et al. 2015, s. 205-223.
60. Pawłowski G., *Fachlexeme in Konstruktion. Linguistischer Beitrag zur Erkenntnisarbeit*, Frankfurt am Main et al. 2017.
61. Pawłowski G., *Realne podstawy komunikacji*, „Applied Linguistics Papers” 2019, 26/1, s. 15-28, doi.org/10.32612/uw.25449354.2019.1.pp.15-28.

62. Pawłowski G., *Metafizyka poznania lingwistycznego*, Warszawa 2021.
63. Possenti V., *Nihilizm teoretyczny i „śmierć metafizyki”*, Lublin 1998.
64. Possenti V., *Trzecie żeglowanie i rozwój metafizyki*. [w:] *Poznanie bytu czy ustalanie sensów?*, red. A. Maryniarczyk, M. J. Gondek, Lublin 1999, s. 33-64.
65. Przywara E., *Analogia entis. Metaphysik. Ur-Struktur und All-Rhythmus*, 3. Aufl. Einsiedeln, Freiburg [1932]1996.
66. *The Cognitive Neuroscience of Mind. A Tribute to Michael S. Gazzaniga*, red. P. A. Reuter-Lorenz, K. Baynes, G. R. Mangun, E. A. Phelps, Cambridge et. al. 2010.
67. Roth G., *Über den Menschen*, 3. Aufl. Berlin 2021.
68. Rudy J. W., *The Neurobiology of Learning and Memory*, Sunderland, Mass. 2014.
69. Sadownik B., *Modulare Architektur der menschlichen Sprachfähigkeit – kognitive und neurobiologische Dimensionen*, Lublin 2010.
70. Schwarz M., *Kognitive Semantiktheorie und neurophysiologische Realität. Repräsentationale und prozedurale Aspekte der semantischen Kompetenz*, Tübingen 1992.
71. Sakaguchi A., *Sprechakte der mystischen Erfahrung. Eine komparative Studie zum sprachlichen Ausdruck von Offenbarung und Prophetie*, München 2015.
72. Searle, J. R., *Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language*. London, et al. 1969.
73. *Biolingwistyka*, red. P. Stalmaszczyk, Łódź 2022.
74. Tarski A., *Wprowadzenie do logiki i do metodologii nauk dedukcyjnych*, Warszawa [1936] 2012.
75. Tomasz z Akwinu, św., *Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa / In Aristotelis Libros Peri Hermeneias Expositio*, Lublin 2013.
76. Tomasz z Akwinu, św., *Quaestiones disputatae de veritate*, <https://www.corpusthomisticum.org>.
77. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae*, <https://www.corpusthomisticum.org>.
78. *Embodied Communication in Humans and Machines*, eds. I. Wachsmuth, M. Lenzen, G. Knoblich, Oxford 2008 (online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199231751.001.0001>.
79. Walde A., Hofmann J. B., *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg Bd. 1, 2008.
80. Warnke I. H., Spitzmüller J., *Wielopoziomowa lingwistyczna analiza dyskursu – DIMEAN, „Tekst i dyskurs / Text und diskurs”* 2009, 2, s. 123-147.
81. Warnke I. H., *Diskurslinguistik nach Foucault – Dimensionen einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen*, [w:] *Diskurslinguistik nach Foucault*, red. I. H. Warnke, Berlin–New York 2007, s. 3-24.
82. Weisgerber L., *Zweimal Sprache. Deutsche Linguistik 1973 – Energetische Sprachwissenschaft*, Düsseldorf 1973.
83. Wierzbicka A., *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006.
84. Wierzbicka A., *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007.
85. Ziem A., *Frame und sprachliches Wissen. Kognitive Aspekte der semantischen Kompetenz*, Berlin–New York 2008.

Does linguistics need metaphysics?

Abstract

A deep reflection on contemporary linguistics, both in terms of its subject matter and methods, as well as in terms of its aims, leads to the observation that naturalism constitutes the basis of the cognitive work of linguists in the mainstream of contemporary research. The essence of philosophical, and hence also linguistic, naturalism lies in materialism, the philosophical legacy of Marx and Engels and their political heirs: Lenin and Stalin. In this light, the title question regarding the possible need for implementing the object, methods and aims of classical metaphysics into linguistics, seems highly legitimate. The problem with linguistic naturalism is, among other factors, its failure to address the real basis of communication, and its nihilism, expressed in the absence of the key questions of linguistics: why (is) language? and for what purposeful (intentional) cause (is) language? In this paper, I will discuss the problems of linguistic naturalism along with the corresponding questions using the dialectical method of St Thomas Aquinas.

Keywords: Linguistic nihilism, naturalism, materialism, causative cause, intentional cause